

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γιώργος Κόκκινος

Εκβάλλοντας στην ίδια κοίτη: Θεωρία/επιστημολογία της ιστορίας,
ιστορία της ιστοριογραφίας, διδακτική της ιστορίας 9

Παναγιώτης Γατσωτής & Γιώργος Κόκκινος

«Το παιδί του δρόμου» – Η διδασκαλία της ιστορίας συναντά
την κοινωνική ιστορία, την ιστορία της εκπαίδευσης και
την εκπαιδευτική πολιτική στο πλαίσιο των προγραμμάτων
σπουδών Ιστορίας του 2018-2019 87

Κυριακή Φαρδή

«Πότε ήταν τα αρχαία χρόνια, κυρία;» – Η γνωριμία με τον ιστορικό χρόνο
ως μύηση στην ιστορική εκπαίδευση 111

Κώστας Κασβίκης

Εξερευνώντας το μινωικό Παλαίκαστρο: ιστορική σκέψη, αρχαιολογική
εκπαίδευση και τοπική κοινωνία 174

Άγγελος Παλνκίδης

Ο θάνατος ως ιστορική φαντασίωση: κάνοντας την αθηναϊκή νεκρόπολη
του 19ου αιώνα πεδίο ιστορικής έρευνας και εκπαίδευσης 211

Ζέτα Παπανδρέου

Τα Κρητικά της Ρόδου: τοπική ιστορία, αστικός χώρος και «νομαδική»
αρχιτεκτονική 238

Δημήτρης Κυπριώτης

«Μουστάκια και φουρό»: Έμφυλες ταυτότητες σε φωτογραφίες εποχής –
Διδακτική αξιοποίηση της φωτογραφικής γλώσσας 278

Έλλη Λεμονίδου

Ιχνηλατώντας τη μνήμη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου:
από τη μεγάλη οθόνη στη σχολική αίθουσα 332

Ιωάννα Δεκατρή

Η Ελλάδα στον Πόλεμο και στην Κατοχή: Αθέατες όψεις
και καθημερινή ζωή – Μια διδακτική πρόταση 349

Ευγενία Αλεξάκη

Η τέχνη ως ιστορία, ως καθημερινότητα και ως μνήμη:
Αντιμνημειακές καλλιτεχνικές πρακτικές μνημόνευσης
και επεξεργασίας του επώδυνου ιστορικού παρελθόντος –
Το παράδειγμα των *Τόπων της μνήμης*, Βερολίνο, 1993 386

Κώστας Κορρές

Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις τραυματικές μνήμες
του 20ού αιώνα με πλαίσιο αναφοράς το νεοσύστατο μουσείο
Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας 422

Βασιλική Χάλαζα

Διδάσκοντας ιστορία της αναπηρίας στο σχολείο: ένα εναλλακτικό
πρίσμα συζήτησης της γενικής ιστορίας 447

Ηλίας Στουραϊτης

Τα ψηφιακά παιχνίδια ως μια μορφή ιστορικής αναπαράστασης
και διαμεσολάβησης της ιστορικής γνώσης 478

Οι συγγραφείς του τόμου 509

Εκβάλλοντας στην ίδια κοίτη: Θεωρία/επιστημολογία της ιστορίας, ιστορία της ιστοριογραφίας, διδακτική της ιστορίας

Είναι αλήθεια, το πνεύμα αρέσκεται να αντικαθιστά την πραγματικότητα με τα σύμβολά της. Μπορούμε να ζούμε στρατιωτικά, δίχως να είμαστε ούτε στο ελάχιστο ικανοί να ζήσουμε ως στρατιώτες. Το πνεύμα αρέσκεται στις αλληγορίες.

Τόμας Μαν¹

Οι ευθείες διαδρομές – πόσο ταπεινωτικές είναι. Πόσο υποβιβάζουν το μυαλό.

Όλγκα Τοκάρτσουκ²

1. Ο σύγχρονος ιστορικός

Επιστήμη –εν προκειμένω ιστορία– και πολιτική είναι δύο εκ πρώτης όψεως αποκλίνοντες κόσμοι, εάν τουλάχιστον εξακολουθούν πολλοί από εμάς –πάντως όχι εγώ– να πρεσβεύουν το δόγμα της αξιολογικής ουδετερότητας και της κρυστάλλινης αντικειμενικότητας. Είναι δεδομένη, ωστόσο, από καταβολής της επιστήμης της ιστορίας (αρχές 19ου αιώνα) η οργανική της σχέση με τον εθνικισμό, υπό την έννοια ενός μηχανισμού συγκρότησης ταυτότητας και ιδεολογικής εγχάραξης με σκοπό τη νομιμοποίηση της εγκαθιδρυμένης τάξης πραγμάτων. Επίσης είναι γνωστή η σχέση της ιστορίας, ως πεδίου εμβριθούς διερεύνησης του παρελθόντος και άντλησης καθοδηγητικών προτύπων και παραδειγμάτων, με το πολιτικό

1. Τόμας Μαν, *Στοχασμοί ενός απολιτικού*, μτφρ. Μαντώ Πουλή, Ίνδικτος, Αθήνα 2001, 123.

2. Όλγκα Τόκαρτσουκ, *Πλάνητες*, μτφρ. Αλεξάνδρα Δ. Ιωαννίδου, Καστανιώτης, Αθήνα 2020, 103.

λειτουργήμα, ιδίως με την άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας, ενίοτε μάλιστα στον ανώτατο δυνατό βαθμό. Είναι ενδεικτική η περίπτωση του Σπυρίδωνα Λάμπρου, ο οποίος διετέλεσε πρωθυπουργός κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού, αλλά και οι ενδεχομένως ενδεικτικότερες περιπτώσεις (ακριβώς λόγω της ισχύος και του παγκόσμιου ρόλου των χωρών τους) του Αμερικανού Theodore Roosevelt, 26ου προέδρου των ΗΠΑ, και των Βρετανών Disraeli και James Gordon Brown, οι οποίοι, όντας επίσης ιστορικοί, χρημάτισαν και πρωθυπουργοί της χώρας τους. Αλλά και ο κομμουνιστής Henryk Jablonsky συνδύασε την ιδιότητα του επαγγελματία ιστορικού, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας, με αυτή του πολιτικού, αναδεικνυόμενος πρόεδρος της Πολωνίας. Αξίζει όμως να αναφερθεί ιδιαίτερα και η περίπτωση του Κροάτη εθνικιστή Franjo Tudjman, πρωταγωνιστή στα εθνικιστικά πάθη της περιόδου της διάλυσης της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, στρατιωτικού, ιστορικού με πεδίο ειδίκευσης τη γεωπολιτική, αλλά και ισχυρού πολιτικού, ο οποίος, όντας γοητευμένος από την ακροδεξιά ρητορική των Κροατών της δεκαετίας του 1940 και παρά τις επιλεκτικές μαρξίζουσες αναφορές του, υλοποίησε το σχέδιο της απόσχισης της Κροατίας, αναδεικνυόμενος πρόεδρος της Κροατίας (1990-1999). Ταυτόχρονα, όμως, ο Τούτζμαν καταγγέλθηκε για τον ρόλο του στην αντιμετώπιση των μουσουλμάνων της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Η περίπτωσή του αποδεικνύει ότι ένας ιστορικός από τη θέση του ηγέτη της χώρας του μπορεί να διαδραματίσει, για διαφορετικούς λόγους και σε σχέση με διαφορετικά πολιτικο-κοινωνικά συμφραζόμενα και ακροατήρια, ρόλο «φαρμάκου», «δηλητηρίου», αλλά και «ανεπιτυχούς αντιδότη». Η δηλητηριώδης συγχώνευση ακροδεξιάς ιδεολογίας, εθνικισμού και μίσους για την ιστορική αλήθεια (και μάλιστα από έναν ιστορικό), δηλαδή η επιθετική δυσανεξία έναντι των –στον βαθμό του δυνατού– αμερόληπτων επαγγελματιών ιστορικών ή άλλων «παραγωγών ιστορίας», όπως οι ερευνητές δημοσιογράφοι, είναι εμφανής στο «κυνήγι μαγισσών» που ο Τούτζμαν εξαπέλυσε το 1996 εναντίον του εβδομαδιαίου σατιρικού περιοδικού *Feral Tribune*, όταν οι συντάκτες του κατήγγειλαν τα σχέδια του «συμφιλιωτή» προέδρου: θα προέβαινε στην ανακομιδή των οστών των Κροατών φασιστών, όπως και των 150.000 θυμάτων τους, Σέρβων, Τσιγγάνων, Εβραίων και Κροατών αντιφασιστών, για να μπορέσει στη συνέχεια να τα ενταφιάσει από κοινού στο περιβόητο στρατόπεδο του Jasenovac, το οποίο θα μετατρεπόταν έτσι από χώρος μαρτυρίου σε τόπο κοινής μνήμης των θυμάτων και των θυτών. Με τους «μαγικούς» του χειρισμούς το άγος θα βυθιζόταν στα τάρταρα της λήθης!³ Επρόκειτο για μια μορφή συναδέλφωσης των εχθρών με σημαία ευκαιρίας τον θάνατο.

Είναι, τέλος, πανθομολογημένη η οργανική συνάφεια του επιστημονικού θετικισμού, άρα και του ιστοριογραφικού, παλαιότερου και νεόκοπου, ως επιστημολογικών συλλήψεων που οργανώνονται με γνώμονα την ιδέα της γνωστικής

3. Antoon de Baets, *Crimes against History*, Routledge, London & New York 2019, 49.

ανακλαστικότητα, της μοναδικότητας, της αποκλειστικότητας και της δεσμευτικότητας της μίας, μοναδικής και υποστασιοποιημένης Αλήθειας, με τον ιδεολογικό καταναγκασμό που συνοψίζεται στο σλόγκαν του θατσερισμού ότι «δεν υπάρχει εναλλακτική προοπτική, διαφορετικός δρόμος» (TINA: there is no alternative).⁴

Μολονότι δεν υπήρξε ιστορικός, αλλά καθηγητής Κοινωνιολογίας και Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Καρόλου στην Πράγα, ο Τσέχος Τόμας Μάζαρικ, πρώτος πρόεδρος της Δημοκρατίας της Τσεχοσλοβακίας από την ίδρυσή της το 1918 έως το 1935, μπορεί να αποτελέσει ιδεοτυπικά το αντιπαράδειγμα της πολιτείας του Τούτζμαν: πρωταγωνίστησε στην κριτική πλαισίωση και αποδόμηση των μεσαιωνικών επών της χώρας του (*Rukopisy kralovedvorsky a zelenohorsky*), αποδεικνύοντας ότι είναι πλαστά. Πάνω σε αυτά είχε θεμελιωθεί η φυσιογνωμία του τσεχοσλοβακικού εθνικισμού, διακριτή συνιστώσα του οποίου ήταν ο αντισημιτισμός. Συγκεκριμένα, ο Μάζαρικ κατέρριψε τον συστατικό τους μύθο που αφορούσε την εβραϊκή συνωμοσία και τη μεσαιωνικών καταβολών συκοφαντία αίματος.⁵

Δεν μπορούμε παρά να αποδεχθούμε ως κάτι δεδομένο τον ρόλο του ιστορικού ως συμβούλου της εξουσίας, ως δημόσιου παιδαγωγού, ως γενεαλόγου της εθνικής συνέχειας και ιεροφάντη της, ως κοινωνικού αναμορφωτή, ως εμπειρογνώμονα «τεχνοκράτη», αλλά, ειδικά στους καιρούς μας, και ως διαμορφωτή εναλλακτικών ή υπάλληλων πολιτικών ταυτότητας. Συγκεκριμένα, στην εποχή της κυριαρχίας της δημόσιας ιστορίας, του παροντισμού, του σχετικισμού και της εμπορευματοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, ο ιστορικός –εντός ή εκτός του ακαδημαϊκού του χώρου– γίνεται εμπειρογνώμονας ως κάτοχος ιδιαίτερου και πολιτικο-κοινωνικά χρήσιμου γνωστικού κεφαλαίου. Στοιχειοθετεί έναν κρίσιμο συνδυασμό κρίκο στην παραγωγή πολιτισμικών πολιτικών, αγαθών και πολιτικών μνήμης: πολιτικών και αγαθών, που, χωρίς να εργαλειοποιούν πάντοτε την επιστημονική ιστορική γνώση διαστρεβλώνοντας την ιστορική αλήθεια, έχουν ως επίκεντρο την ψυχαγωγία, τη διά βίου μόρφωση του πολίτη, την εκπροσώπηση κοινοτήτων μνήμης, τη δόμηση συλλογικών ταυτοτήτων, την απομυθοποίηση, τη διαφώτιση ή την εξυπηρέτηση συμφερόντων – ενίοτε κρατικών, όπως η πολιτιστική διπλωματία. Κύριοι σκοποί της τελευταίας είναι η προβολή της εθνικής κουλτούρας, η άρθρωση των «εθνικών δικαίων» και η προώθησή τους στη διεθνή σκηνή, η αναγνώριση ιστορικών ρόλων και τραυμάτων από τους διεθνείς οργανισμούς, η συμπερίληψη στη συγκρότηση υπερεθνικών εγχειρημάτων ιστορικής συνείδησης, όπως η ευρωπαϊκή

4. Μάικ Χέινς & Τζίμ Γούλφρις, «Εισαγωγή: Ιστορία και Επανάσταση», στον συλλογικό τόμο που επιμελούνται οι ίδιοι με τίτλο *Ιστορία και Επανάσταση – Αντικρούοντας τον αναθεωρητισμό*, μτφρ. Γιάννης Βογιατζής, επιστημονική επιμέλεια Ελευθερία Ζέη, Angelus Novus, Αθήνα 2018, 51.

5. Tony Judt (με τον Timothy Snyder), *Σκέψεις για τον εικοστό αιώνα*, μτφρ. Ελένη Αστερίου, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017, 265.

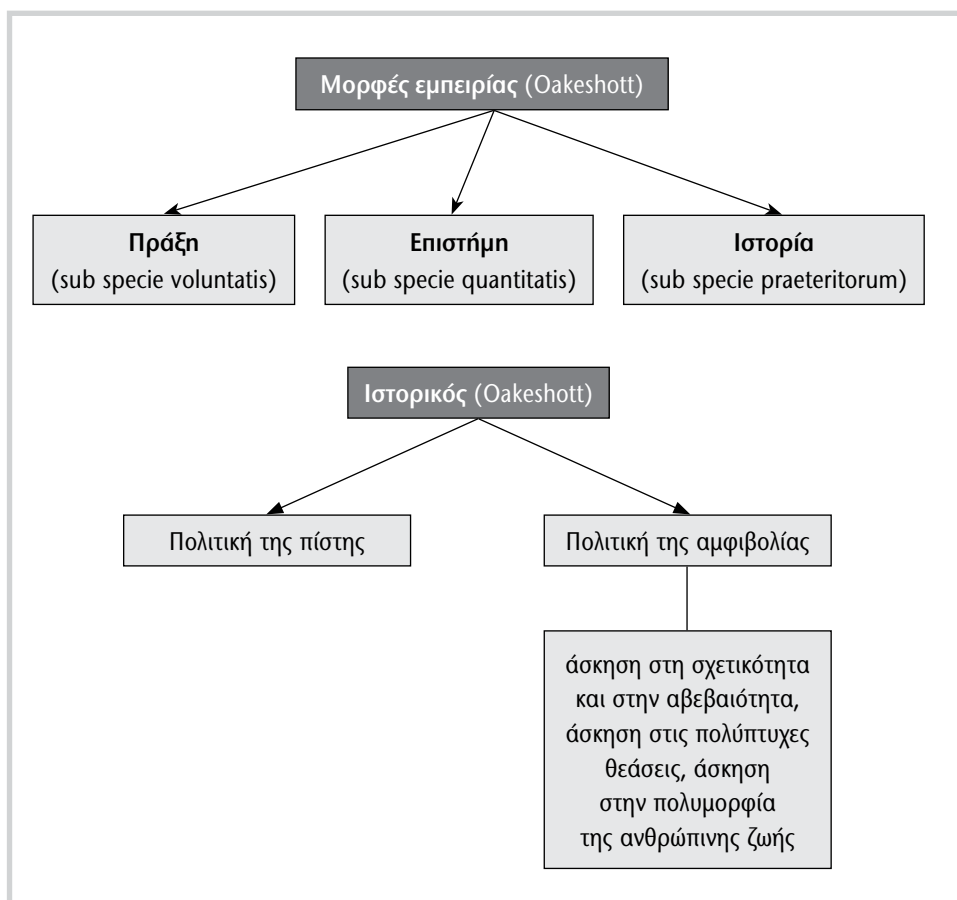
ιδέα. Αντιλαμβάνεστε ότι, σε ένα τέτοιο συνεχώς διευρυνόμενο και εσωτερικά πολλαπλασιαζόμενο πεδίο θεματολογικών σκοπεύσεων και δραστηριοτήτων, ο ρόλος του ιστορικού εκ των πραγμάτων αποβαίνει ουσιαστικά πρωταγωνιστικός, παρότι ασκείται συνήθως από τα παρασκήνια ή από το υποβολείο. Άραγε μπορεί να φανταστεί κάποιος τον σχεδιασμό της επετείου της απελευθέρωσης της Αθήνας από τα ναζιστικά στρατεύματα τον Οκτώβριο του 1944 χωρίς την καθοριστική συμβολή «δημόσιων ιστορικών», οι οποίοι όχι μόνο εκφράζουν, αλλά και δομούν πολιτικές μνήμης για το παρελθόν; Πολύ περισσότερο, δεν υφίσταται ένα τέτοιο ενδεχόμενο όταν πρόκειται για ιστορικά θέματα που σχετίζονται με την ταυτότητα του σύγχρονου Ελληνισμού και πολλά από αυτά έχουν και τραυματικό χαρακτήρα: τη σχέση με την ελληνική αρχαιότητα (βλέπε Μακεδονικό), την Επανάσταση του 1821, τη Μικρασιατική Καταστροφή, τον Εμφύλιο Πόλεμο, τις διεργασίες της μακροχρόνιας μεταπολεμικής εκτροπής που κατέληξαν στην επιβολή της δικτατορίας της 21ης Απριλίου, το Κυπριακό Ζήτημα.

Συχνά, όλο και συχνότερα, οφείλω να ομολογήσω, οι ιστορικοί ανταποκρίνονται στη ζήτηση της επίμαχης ή επίδικης ή «ευαίσθητης» Ιστορίας: όταν δεν αρκούνται στις ακαδημαϊκές πραγματείες τους, δημοσιολογούν και γίνονται δημόσιοι διανοούμενοι επιδιώκοντας τον προσεταιρισμό της κοινής γνώμης ή παίρνουν την πρωτοβουλία για την κατασκευή και δημόσια διάχυση έωλων ιστορικών αναλογιών, οπότε ο ιδεολογικός τους ρόλος γίνεται εμφανέστερος, ακόμα κι αν οι ίδιοι διαρρηγνύουν τα ιμάτια τους περί του αντιθέτου. Πείτε μου: είναι ή δεν είναι ιστορικοί πολλοί από αυτούς που συνδαιλίζουν τη φωτιά για τις ιστορικές ομοιότητες μεταξύ της κρίσης του 1929 και αυτής του 2008 και εξής, κατά τέτοιο μάλιστα τρόπο ώστε να συνδηλώνουν –εμμέσως πλην σαφώς– ότι η Ιστορία επαναλαμβάνεται;

Δεκανίκια της ιδεολογίας λοιπόν οι ιστορικοί; Πάντως, όπως οφείλουμε να παραδεχθούμε, ενίοτε πολύ περισσότερο από τους φυσικούς, τους χημικούς και τους μαθηματικούς, αλλά εξίσου με τους προγραμματιστές, τους οικονομολόγους, τους πολιτικούς επιστήμονες, τους κοινωνιολόγους, τους κοινωνιοβιολόγους, τους γενετιστές, και ειδικά τους μεταανθρωπιστές (transhumanism). Όμως, ταυτόχρονα, και ισχυροί κόμβοι της αναγκαίας στη δημοκρατία κοινωνικοπολιτικής διαβούλευσης με σκοπό τη διαφώτιση της κοινής γνώμης, όπως έδειξε η περίπτωση του Brexit στη Βρετανία. Τέλος, και επαρκείς αποδομητές συλλογικών μύθων και εδραιωμένων ιδεολογικών σχημάτων. Και ας πέφτει επάνω τους το εύκολο ανάθεμα του αναθεωρητισμού, της αποδόμησης και του εθνομηδενισμού προερχόμενο τόσο εκ δεξιών όσο και εξ ευωνύμων!

Για τους ιστορικούς –τους σοβαρούς εννοώ–, η ιστορικοποίηση και η ιστορική πλαισίωση έχει ως αφετηρία τον ίδιο τον εαυτό τους, το ίδιο τους το επάγγελμα, τους συρμούς, τα εσωτερικά δίκτυα εξουσίας της ακαδημαϊκής κοινότητας, τις κρυφές, λανθάνουσες ή και προφανείς σκοπιμότητες, τους τεμνόμενους κύκλους της επιστήμης και της πολιτικής, τις ιδιοτέλειες, την ίδια τους την επιστημολογική οίηση

ή τυφλότητα σε αρκετές περιπτώσεις, τον ατομικό ναρκισσισμό ή τη συλλογική τους φιλαρέσκεια. Ακόμα και υπηρετώντας καλών προθέσεων πολιτικές σκοπιμότητες ή τη δική του ιδεολογική τοποθέτηση, ο ιστορικός καλείται να ανταποκριθεί στον βασικό ρόλο του: να μείνει πιστός στην εγκυρότητα των στοιχείων που επικαλείται για την ανασύσταση της εικόνας του παρελθόντος και για την πληρέστερη και ορθότερη –κατά το δυνατόν– ιστορική ερμηνεία του. Οφείλει να τηρήσει τα εδραιωμένα πρωτόκολλα, που ούτως ή άλλως κανοναρχούν στην παράδοση της επιστήμης του ειδικά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Είναι υποχρεωμένος να ανασυγκροτήσει την ολότητα του παρελθόντος ιστοριοποιώντας τους εθνικούς, παραταξιακούς και κομματικούς μύθους, και χωρίς να αγνοήσει εσκεμμένα τις «αποσιωπημένες φωνές», τους «αόρατους άλλους», τις ρωγμές του ιστορικού συνεχούς, τις αντιφάσεις, τα ταμπού και τα ιστορικά τραύματα. Η αντίστροφη εξιδανίκευση, δηλαδή των ηττημένων της Ιστορίας, είναι εξίσου προβληματική. Ο ιστορικός του καιρού μας οφείλει να γνωρίζει ότι η ιστορική δικαιοσύνη (πάντα, άλλωστε, αναδρομική και αναχρονιστική) δεν είναι υπέρτερη της ιστορικής αλήθειας ούτε μπορεί να υποκαταστήσει την ιστορική αυτοσυνειδησία. Και ιστορική αλήθεια σημαίνει τον κλονισμό της ασφάλειας και των βεβαιοτήτων, και την εξοικείωση με έναν κόσμο σχετικότητας κριτηρίων, γνωστικής αβεβαιότητας, διαβούλευσης και ερμηνευτικής πολλαπλότητας. Ωστόσο, η αλήθεια πάντα φοβίζει, αν κιόλας δεν τρομάζει. Όπως λέει και ένα παλιό ελαφρολαϊκό τραγούδι: «Η αλήθεια πονά. Ραγίζει βουνά. Ποτέ μην την πεις πουθενά». Το αντίθετο πάντως υποστηρίζουν πολλοί ιστορικοί: όσο και αν πονά η αλήθεια, άρα και η δίκαιη και ισοσταθμισμένη μνήμη, που δεν κακοφορμίζει από την πληθωρικότητα και την αυτοαναφορικότητά της ή και από τη μνησικακία της, είναι μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα σωτήρια για την ίδια τη συνοχή μιας κοινωνίας. Προσωπικά συντάσσομαι με όσους ιστορικούς δεν έχουν προσχωρήσει στις τάξεις εκείνων οι οποίοι αναγορεύουν την αλήθεια και τη μνήμη σε απόλυτους κριτές μόνο όταν πρόκειται για ασύμμετρη άσκηση βίας, όπως συμβαίνει στις γενοκτονίες, οπότε η τιμωρία επιβάλλεται, αφού το αδίκημα δεν παραγράφεται, ενώ η λήθη αντιμετωπίζεται εύλογα ως συγκάλυψη, αν όχι σαν δούρειος ίππος της αέναης επανάληψης του ιστορικού κακού. Δεν θεωρώ φρόνιμο να υποστηρίξω ότι στις περιπτώσεις όπου ασκήθηκε συμμετρική βία, όπως στους εμφύλιους πολέμους, εκεί ενδεχομένως η οριστική και τελεσίδικη άρση της μνησικακίας και της διχοστασίας μέσω της άρσης του δικαϊκού καταλογισμού (αμνηστία) ή της συμβολικής ανταπόδοσης (διά της ιστοριογραφίας ή της τέχνης), μπορεί υπό τον σωτήριο πέπλο της εσκεμμένης λήθης να συμβάλει στην καταλλαγή των παθών, στην επούλωση του ιστορικού τραύματος και στη συμφιλίωση. Ωστόσο, ανεξαρτήτως ασύμμετρης ή συμμετρικής άσκησης βίας, το πολύπλοκο και οδυνηρό εγχείρημα της κριτικής αναμέτρησης με το επίμαχο και τραυματικό παρελθόν στη δημόσια σφαίρα δεν έχει μέλλον εάν δεν θεμελιώνεται πάνω στο βάθρο της σχετικής πάντοτε και διυποκειμενικά ελεγχόμενης αλήθειας.

Για τον ιστορικό οι ποικίλες συνέπειες και το προσωπικό τίμημα πρέπει να έχουν δευτερεύουσα σημασία.⁶

Ο ιστορικός δεν μιλά μόνο για καταναγκασμούς – φυσικούς, πολιτισμικούς, πολιτικούς. Δεν μιλά μόνο για απρόσωπες δομές. Μιλά κυρίως για την ανθρώπινη παρουσία, τη σκέψη και τη δράση, τα παντοειδή ίχνη και τα τεχνουργήματα των «επώνυμων», αλλά και των «αόρατων». Εξακολουθεί να είναι άραγε ένας μικρός θεός που δημιουργεί ζωή ή ανασταίνει, όπως ευαγγελιζόταν ο Jules Michelet στα μέσα του 19ου αιώνα, σε καιρούς όπου βασιλεύει ο «πολυθεϊσμός των αξιών» και ο σχετικισμός μεταμορφώνεται σε ασπίδα προστασίας του μεταφασισμού; Ή είναι ένας σκηνοθέτης ο οποίος στήνει αληθοφανείς κόσμους μέσα από τους οποίους η ανθρώπινη συνθήκη – το ανθρώπινο δράμα και η υπαρξιακή περιπέτεια αναδύονται

6. Γιώργος Κόκκινος & Δημήτρης Μαυροσκούφης (επιστημονική επιμέλεια), *Το τραύμα, τα συγκρουσιακά θέματα και οι ερμηνευτικές διαμάχες στην ιστορική εκπαίδευση*, Ταξιδευτής, Αθήνα 2016.

σε όλη τους την πολυμέρεια, σε όλη τους την πολυσθένεια: από τον ηρωισμό, τον αλτρουισμό, την αυτοθυσία και τη γενναιοδωρία έως τα ταπεινότερα κίνητρα, τα πάθη, τη μικρόνοια, την αδιαφορία και τον κυνισμό, το ιταμό συμφέρον και την ασύγγνωστη βία. Άλλοι ιστορικοί προβαίνουν στο εγχείρημά τους με πληθωρικό τρόπο και υιοθετώντας το «βλέμμα του πουλιού», της εποπτείας άνωθεν και της συμπάρθεσης πτυχών, ιζημάτων και επεισοδίων, επειδή έχουν τον φόβο μήπως κατηγορηθούν για επιλεκτικότητα ή επειδή είναι γραπωμένοι στον «ναρκισσισμό του ευρήματος» σαν τους τυχερούς αρχαιολόγους που φθάνουν στο εξαιρετικό και πολύτιμο εύρημα. Άλλοι όμως είναι μινιμαλιστές θεωρώντας ότι η ενδεικτικότητα και η αντιπροσωπευτικότητα, ενδεχομένως και η απόκλιση, έχουν να παρουσιάσουν σπουδαιότερα επιστημολογικά και αφηγηματικά εύσημα αφού το κλάσμα των ιστορικών καταλοίπων, ένα θραύσμα της ιστορίας, μπορεί να λειτουργήσει ως πρίσμα για τη θέαση του όλου στην πολυδιάστατη ποικιλία του. Οι πρώτοι επιχειρούν να κατασκευάσουν με σκηνογραφικό τρόπο αλληλουχίες μεγάλων τοιχογραφιών, ενώ οι δεύτεροι επιλέγουν παράδοξες γωνίες λήψης ή αναδεικνύουν παλίμψηστα. Και στις δύο περιπτώσεις, αυτό που έχει σημασία είναι το αποτέλεσμα, το «τελευταίο εκβάν», δηλαδή η νοηματική ευστοχία, η εγκυρότητα και η ενσυναίσθηση.

Στον μετανεωτερικό κόσμο μας που είναι κλεισμένος στο κέλυφος του παροντισμού, πετυχημένη ιστορία είναι μόνο εκείνη που σπάζει τα στεγανά των χρονικών βαθμίδων παρουσιάζοντας ή καλύτερα βιώνοντας τον ιστορικό χρόνο καλειδοσκοπικά και σαν μια σύνθετη νοηματοδοτική πρακτική που αλληλοδιαπλέκει το εκάστοτε παρόν με τα παρελθόντα και τα μέλλοντά του. Χωρίς την αίσθηση της Ιστορίας μπορεί να μην είμαστε τίποτε, είπε σε πρόσφατη συνέντευξή του ο Πολωνός κινηματογραφιστής Παβλικόφσκι. Και εγώ, για διόλου συντηχιακούς λόγους, συμμερίζομαι αυτή την άποψη.

Οι τρεις λειτουργίες της ιστοριογραφίας

1. **Ταυτοποιητική:** Δημιουργεί συνείδηση ταυτότητας, κατεξοχήν εθνικής, αλλά όχι μόνο. Λειτουργεί συνενωτικά επιβεβαιώνοντας την κοινωνική ομοιογένεια, τη συνοχή και την αλληλεγγύη της ομάδας ως παράπλευρος μηχανισμός της θρησκείας και της παράδοσης.
2. **Φρονηματιστική-διδασκτική:** Επιχειρεί να φρονηματίσει την κοινωνία είτε με αφετηρία και κανονιστικό πρότυπο το παρελθόν είτε με στόχο ένα καλύτερο μέλλον.
3. **Κριτική:** Απομυθοποιεί, προβληματοποιεί με επιστημονικούς όρους, ιστορικοποιεί τον εαυτό της, ενίοτε αντιστρατεύεται κατεστημένα ερμηνευτικά σχήματα και τις υποκείμενες κοινωνικο-πολιτικές σχέσεις κυριαρχίας.